IRAK-KRIGEN:

Tallenes forvirrende tale

En av de mange kontroversene i forbindelse med Irak-krigen har vært hvor mange sivile liv som har gått tapt siden amerikanske og britiske soldater gikk inn i landet. Tallene har vært mange og sprikende. Hva sier de? Og hvem kan man egentlig stole på?

Ane Mannsåker Roald er stipendiat ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved Universitetet i Oslo og redaksjonsmedlem i Babylon. Hun var tidligere ansatt ved Fafo aishvor hun blant annet arbeidet med Iraqi Living Conditions Survey.

det er mulig å rydde opp i forvirringen rundt tallene og det de forsøker å fortelle oss.

Talljungel

Bakgrunnen for at det har vært så mye usikkerhet og diskusjon rundt det virkelige antallet døde, er i stor grad den vanskelige sikkerhetssituasjonen i Irak de siste to årene. Etter at den første, intense fasen med bomberaid var over, har både tøylesløs kriminell virksomhet og politisk motivert vold gjort det farlig å bevege seg rundt i landet. Dermed har det vært vanskelig både for journalister og forskere å få et overblikk over hva som egentlig har skjedd, noe som resulterer i svært ulike estimater med hensyn til antall drepte i konflikten. Målt i antall dødsfall per dag fra krigen startet, varierer tallene stort: Iraq Body Count (IBC) anslår 34, mens People's Kifah, en irakisk gruppe av aktivister og akademikere, beregner det til å være 152.²

En rapport i tidsskriftet Lancet topper listen med 184 per dag, men det er verdt å legge merke til at dette bare er noen av de anslagene som finnes. (Se tabell 1 på neste side.)

Mye av forvirringen skyldes også at tallene ikke umiddelbart er sammenlignbare. De har for eksempel ulike referanseperioder, og det er ofte ulikheter i hva slags dødsfall som tas med i betraktningen: Noen regner med dødsfall som følge av kriminell virksomhet, andre gjør det ikke. Lancet-undersøkelsen inkluderer dødsfall som følge av sykdom som overstiger tilsvarende tilfeller fra perioden før krigen brøt ut, mens disse ikke telles av Iraq Body Count.

Den viktigste forskjellen mellom de ulike tallene ligger likevel i måten man har kommet fram til dem på. I siste instans er

TEKST: Ane Mannsåker Roald

BÅDE FØR OG ETTER den amerikansk-ledede invasjonen av Irak har det hersket uenighet om hvor mange liv som ville gå tapt. I forkant av angrepet fryktet krigsmotstanderne at tapet av sivile liv ville bli stort, mens mange forkjempere mente at den militære overmakten fra amerikansk side var så overveldende at man kunne unngå store tapstall. 19. mars 2003, altså kvelden før den amerikansk-ledede invasjonen startet, uttalte Tony Blair at Saddam Hussein uansett ville være "ansvarlig for mange, mange flere døde i løpet av ett år enn vi vil bli i noen tenkelig konflikt".¹ I etterkant har det stadig versert nye tall i avisspaltene, og det har vært vanskelig å orientere seg i alt tallmaterialet.

Hvilke tall kan man stole på når det er så stor variasjon mellom de ulike estimatene? Denne artikkelen prøver så langt

Aktør	Estimat	Periode	Metode
Iraq Body Count	23,300– 26,400 34 per dag	19.3.03– 5.8.05	Rapporter i inter- nasjonal presse
People' s Kifah	37,000 152 per dag	1.3.03– 31.10.03	Vanskelig å avgjøre pga. manglende informasjon
Lancet	98,000 184 per dag	19.3.03– 21.9.04	Survey
ILCS	24,000 56 per dag	19.3.03– 31.5.04	Survey

Tabell 1: Oversikt over ulike anslag på sivile dødsfall i Irak etter invasjonen

det dette som avgjør om man kan stole på tallet eller ei. Det er hovedsakelig to måter å produsere denne typen tall på: Enten kan man basere seg på det man anser for å være etterrettelige kilder, og rett og slett telle etter beste evne. Eller man kan gjøre en statistisk undersøkelse hvor man regner seg fram til et estimat.

Noen teller ...

Det er flere organisasjoner og institusjoner som har forsøkt seg på å telle, med ulike innfallsvinkler. Iraq Body Count (IBC) er kanskje den mest profilerte blant organisasjonene som har gått inn for denne metoden. De har konkludert med at det per 5.8.2005 er et sted mellom 23,300 og 26,400 sivile som har mistet livet i Irak siden den amerikanskledede okkupasjonen startet.³ IBC består av en gruppe hovedsakelig britiske forskere og aktivister som mener at de sivile kostnadene i form av tapte liv blir bagatellisert og neglisjert når man snakker om høyteknologisk krig. Det sterke fokuset på såkalt kirurgisk krigføring medvirker til at den "opplyste,

velartikulerte allmennheten"⁴ som under normale omstendigheter skal stå for motstanden mot brudd på internasjonale humanitære konvensjoner, ikke får grep om hva som faktisk foregår. Iraq Body Count søker derfor å rette opp i dette ved å føre en nitidig oversikt over alle sivile dødsfall i Irak som en okkupasjonsmakt er pliktig til å forhindre ifølge Geneve-konvensjonen. Inn under disse bestemmelsene faller også dødsfall som følge av generelt sammenbrudd i institusjoner som skal sørge for opprettholdelse av lov og orden.

Iraq Body Count baserer tallene sine på rapporter i pressen om sivile dødsfall, i tillegg til at de inkluderer tall fra det irakiske helseministeriet og likhus rundt om i landet. En rekke betingelser må være oppfylt for at presserapportene skal regnes med i Iraq Body Counts oversikt: De må være basert på primærkilder, de må rapporteres fra velrenommerede nyhetsorganisasjoner, de må være skrevet på engelsk, de må publiseres over Internett og gis en egen, stabil URL-adresse til hver nyhetssak. Rapportene må også være sitert av andre journalister,

for bare å nevne noe.⁵ Gruppen prøver altså så langt det er mulig å sette stramme, metodologiske retningslinjer for virksomheten sin for å unngå alvorlige feilkilder i tallmaterialet sitt.

Uansett hvor godt de etterlever egne idealer, vil det imidlertid være grunnleggende problemer med måten Iraq Body Count samler inn tallene på. Antagelig vil det for eksempel være slik at det er større sannsynlighet for at dødsfall innen visse yrkesgrupper, som journalister, politimenn og politikere rapporteres, enn for andre. Man kan kanskje også tenke seg at det er større sannsynlighet for at et barns dødsfall når opp i kampen om overskriftene enn når enda en 21 år gammel mann mister livet. I tillegg kommer muligheten for at én hendelse regnes som flere i tilfeller hvor det er mangelfulle eller feilaktige personlige opplysninger om offeret. Det mest tungtveiende ankepunktet mot IBC-tallene er imidlertid at en rekke dødsfall aldri blir rapportert i pressen – mange steder i Irak er det så farlig å oppholde seg at svært få journalister våger seg inn for å dekke det som skjer. Alt dette er elementer som bidrar til å skape usikkerhet rundt tallene til Iraq Body Count.

...andre estimerer

Den eneste måten å skaffe seg en pålitelig oversikt over dødstallene på, ville være å gjennomføre en landsomfattende folketelling som også tok sikte på å kartlegge dødsårsak hos avdøde husholdsmedlemmer. Det vil imidlertid være vanskelig å gjennomføre slik sikkerhets situasjonen er i Irak i dag, og derfor velges i praksis nest beste løsning, som er en survey-undersøkelse. I en survey lager man estimater for befolkningen som helhet på grunnlag av et

representativt utvalg. Betinget av at utvalget er gjort riktig slik at det faktisk er representativt, og at man heller ikke har gjort mange feil i datainnsamlingen, vil man kunne finne fram til relativt presise estimater med en kjent sannsynlighet for at de er korrekte.

Det har vært gjort to slike undersøkelser i Irak siden utbruddet av krigen. Den første av disse ble gjort av forskere ved to amerikanske og ett irakisk universitet, og

Den viktigste forskjellen mellom de ulike tallene ligger i måten man har kommet fram til dem på.

publisert i det medisinske tidsskriftet Lancet.⁶ Rapporten skapte stor oppstandelse da den ble offentliggjort på grunn av det høye antallet menneskeliv forskerne antok hadde gått tapt som følge av krigen. 988 husholdninger ble intervjuet om fødsler og dødsfall i perioden januar 2002 til september 2004, og informasjon om dødsårsak og omstendigheter rundt voldelige dødsfall ble notert. Formålet var å sammenlikne risikoen sivile i Irak hadde for å dø før og etter invasjonen, både av voldelige og andre årsaker. Forskerne bak undersøkelsen beregnet antall drepte sivile etter krigsutbruddet til å være 98,000, med andre ord et langt høyere tall enn de fleste andre offentliggjort til da. Målt i antall dødsfall per dag utgjør dette 184 i perioden 20.3.2003 til 21.9.2004.

Den andre survey-undersøkelsen, Iraq Living Conditions Survey 2004 (ILCS) ble gjort av Central Organization for Statistics

and Information Technology (COSIT) i Irak, i samarbeid med UNDP og det norske forskningsinstituttet Fafo AIS.⁷ Dette var en storskala, nasjonal levekårsundersøkelse hvor 21,668 husholdninger ble intervjuet om en lang rekke forhold, deriblant om det

*De fleste andre kriger og konflikter
i området har et betydelig lavere
dødstall for sivile.*

hadde vært dødsfall i hus-holdningen de siste 24 månedene forut for undersøkelsen. Selve feltarbeidet ble utført i mai 2004, altså slik at dødsfall grunnet krigen ville bli fanget opp. Disse ble beregnet til å være 24,000 fra 20.3. 2003 til 31.5. 2004, målt i antall dødsfall per dag utgjør de 56 per dag, med andre ord under en tredjedel av estimatet til Lancet-rapporten.

Metodisk sett er det mange likheter mellom Lancet-undersøkelsen og ILCs. Litt forenklet kan man si at begge er survey-undersøkelser, og i begge var det brukt klynge-utvalg for å gjøre et representativt utvalg av befolkningen. Det kan derfor synes underlig at de to skal lande på så ulike estimater. En viktig forskjell mellom de to er imidlertid utvalgsstørrelsen. Mens ILCs hadde et utvalg på nesten 22,000 hushold, hadde Lancet-undersøkelsen bare i underkant av 1000. Dermed øker usikkerhetsmomentet ved estimatet: Lancet-undersøkelsen konkluderer med at det er 95 prosent sikkert at antall sivile drept i Irak ligger et sted mellom 8000 og 194,000 (perioden mars 2003 til september 2004), hvor det er størst sannsynlighet

for at det riktige tallet ligger i midten av dette intervallet. Til sammenligning beregner ILCs-undersøkelsen at det er 95 prosent sannsynlighet for at det riktige tallet ligger mellom 18,000 og 29,000 (perioden mars 2003 til mai 2004), igjen med størst sannsynlighet for at tallet ligger i midten av intervallet. Det er likevel viktig å legge merke til at disse to tallene ikke refererer til nøyaktig det samme; Lancet-undersøkelsen beregner overdødelighet før og etter invasjonen, mens ILCs ikke snakker om overdødelighet som sådan, men om voldelige dødsfall. Lancet-rapporten anslår imidlertid at størsteparten av dødsfallene i deres materiale skyldes vold.⁸

Hvem skal man stole på?

Et forvanskende moment når man forsøker å finne fram til hva som er pålitelig, er at ikke alt er like godt dokumentert. Tallene fra People's Kifah er ett eksempel på en ganske vidt sitert kilde som er så godt som umulig å finne ordentlig informasjon om: Alle spor peker tilbake til en artikkel hos al-Jazeeras engelske nettsider, men denne gir langt fra god nok informasjon om hva slags type dødsfall som er talt med i undersøkelsen, hva slags metoder de har brukt, og annen bakgrunnsinformasjon som kan hjelpe oss til å bedømme kvaliteten på arbeidet deres. En annen vanskelig tilgjengelig kilde er det irakiske helseministeriet. Disse utgir også etter alt å dømme tall på antall døde sivile, men heller ikke disse er lett tilgjengelige med mindre man befinner seg i Bagdad (og kanskje heller ikke da). Det er nesten umulig å finne annen informasjon om disse anslagene enn det som blir rapportert i internasjonal presse, og på samme måte som tallene til People's Kifah, blir dette et altfor spedit grunnlag til

En undersøkelse hevder at 98,000 sivile er drept i Irak etter at krigen brøt ut.

at man kan foreta en ordentlig evaluering.

Generelt kan man si at survey-tall er mer pålitelige enn tall basert på medieoppslag siden førstnevnte tar utgangspunkt i et representativt utvalg av befolkningen og beregner et tall ut fra dette. Vanligvis er også slike undersøkelser godt dokumentert med hensyn til hva som er gjort, og hvordan. Det skulle derfor være relativt sikkert å støtte seg til Lancet-undersøkelsen og ILCS når man ønsker å uttale seg om antall sivile som har mistet livet i Irak.

Det store spriket mellom de to estimatene peker imidlertid på survey-undersøkelsens akilleshæl: Surveyen produserer et estimat med en kjent sannsynlighet for at den rette verdien ligger innenfor et gitt område (et såkalt konfidensintervall). Dette estimatet kan i noen tilfeller bli relativt upresist, slik det er i Lancet-undersøkelsen. Det at estimatet er upresist betyr ikke at kvaliteten på surveyen er lav, men har å

gjøre med hvordan utvalget er gjort og hvor mange intervjuer man må gjøre for å si noe mer nøyaktig.

I vår diskusjon betyr det at ILCS-estimatet er mer troverdig rett og slett fordi det er mer presist enn det som Lancet gir. ILCS-estimatet blir også styrket av at tallene fra Iraq Body Count er på omtrent samme nivå: Det er konsistent med det man kunne anta, nemlig at ILCS ligger litt høyere enn Iraq Body Count fordi en del dødsfall ikke har blitt registrert i deres oversikt. Det beste anslaget som finnes i dag, er derfor at 24,000 sivile irakere har mistet livet som følge av vold etter invasjonen, med en usikkerhetsmargin på pluss/minus seks tusen. I tillegg kommer eventuell overdødelighet av andre årsaker enn vold, for eksempel sykdom eller ulykker. Hvis det stemmer at størsteparten av dødsfallene er voldelige, slik Lancet-undersøkelsen antar, betyr dette overført til ILCS-tall at det ikke

dreier seg om mer enn 24.000 døde av andre årsaker, og at det antagelig er en del lavere.

Denne konklusjonen er imidlertid betinget av at det er like god kvalitet på de to survey-undersøkelsene. Det er mye som kan gå galt i produksjonen av statistikk. Ett problem kan være at intervjueren på et eller

Det beste anslaget sier at 24.000 sivile irakere har mistet livet som følge av vold etter invasjonen.

annet vis påvirker intervjuet, et annet kan være at selve spørreskjemaet er utformet på en slik måte at man måler noe annet enn det man tror man gjør. I tillegg kan det oppstå skjevheter i datamaterialet som følge av at resultatene rett og slett ikke er lagt inn riktig i datasettet. Dette er bare noen få av et større antall potensielle feilkilder som kan redusere kvaliteten på statistisk beregnede estimer. Vi vet imidlertid ikke noe om kvaliteten på de to studiene vi diskuterer her, og må derfor forholde oss til presisjonen på estimatet når vi skal avgjøre hva som er mest pålitelig.

Er tallene for Irak spesielt høye?

Det kan virke makabert og lite meningsfylt å sammenlikne dødstall fra forskjellige konflikter. Likevel gjør en slik øvelse det kanskje litt lettere å få grep om hva slags effekt den amerikansk-britiske invasjonen har hatt på det irakiske samfunnet. Hvis vi tar utgangspunkt i ILCs-estimatet på 24.000 døde i løpet av litt mer enn ett års konflikt, har de fleste andre pågående

kriger og voldelige konflikter i området betydelig lavere dødstall for sivile. Ett eksempel er den andre palestinske intifadaen, hvor 4131 sivile palestinere og israelere mistet livet i tiden som har gått siden den startet høsten 2000 og frem til august 2005.⁹ Det kan også være verdt å nevne at antall amerikanske soldater som har mistet livet i Irak var 1874 per 29. august 2005 ifølge det amerikanske forsvarsdepartementet.¹⁰

Afghanistan har befunnet seg i en situasjon tilsvarende Iraks siden den amerikanske invasjonen høsten 2003. En amerikansk akademiker, Marc Herold, har opprettet en nettside med en oversikt over sivile døde som følge av eksplosjoner og skyteepisoder i Afghanistan fra oktober 2001 til mars 2003. Herolds estimat ligger på 3100-3600 sivile dødsfall i denne perioden.¹¹ Metodene han brukte for å lage oversikten har for øvrig dannet grunnlaget for det arbeidet Iraq Body Count senere har gjort i Irak.

I den senere tid har flere trukket parallellen mellom krigen i Irak i dag og Vietnam-krigen. I 1995 ble det publisert tall basert på en survey-undersøkelse hvor man spurte 403 husholdninger i Vietnam om fødsler og dødsfall i krigsperioden fra 1965 til 1975.¹² Denne konkluderte med at anslagsvis en million vietnamesere, militære og sivile på begge sider, mistet livet i konflikten. Over en tiårsperiode gir det med andre ord 100.000 døde per år. Målt i hvor mange mennesker som har mistet livet er det altså fortsatt et stykke igjen før Irak-krigen har nådd det nivået Vietnam-krigen var på. En annen relevant sammenlikning er kanskje antall døde under krigen mellom Iran og Irak i perioden 1980-1988. Bare på irakisk side antar man at 250.000

mennesker mistet livet – over 60,000 av disse var irakiske kurdere som ble drept av den irakiske hæren mot slutten av krigen.¹³ I dette tilfellet varte selve krigshandlingene mye lenger enn det tilfellet var med invasjonen av Irak i 2003, og dette bidro til de høye tallene. Det er også grunn til å minne om at det dreide seg om en helt annen type krig, hvor et stort antall soldater mistet livet i offensiver over minefelt og i skyttergraver. Likevel er dette en påminnelse om at den irakiske sivilbefolkningen ble utsatt for omfattende og grusomme overgrep under Saddam Husseins regime. I den tidvis opphetede debatten rundt krigen i Irak og ansvaret som hviler på okkupasjonsmaktens skuldre, er det en tendens til å glemme hvor mange irakere som faktisk mistet livet under den tidligere diktatoren.

Uansett hvilke undersøkelser vi legger til grunn for oppfatningene våre om antall sivile dødsfall under den pågående konflikten, dreier det seg om fryktelig høye tall. Her har Iraq Body Count utvilsomt et poeng: Hver gang noen dør, er det et menneske som blir fratatt muligheten til å fullføre livet sitt, og barn, ektefeller eller foreldre mister nære familiemedlemmer. Disse skjebnene fortjener oppmerksomhet, uansett hvor mange de er.

• f •

- 1 Debatt i House of Commons 19.03.2003, se referat på <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmhansrd/v0030319/debtext/30319-03.htm>.
- 2 Ved å regne om til antall drept per dag blir tallene mer sammenliknbare enn om man bare så på de ulike totalanslagene, siden disse som oftest har ulike referanseperioder. Tallet fra Iraq Body Count er regnet ut på bakgrunn av Iraq Body Count (2005) "A dossier of civilian casualties 2003-2005". Rapporten kan lastes ned fra <http://www.iraqbodycount.net>. Tallet fra People's Kifare beregnet på grunnlag av deres estimat på 37 000 drept i perioden mars 2003 - oktober 2003. Se Al-Jazeera

(31.07.04) "Iraqi group: Civilian toll over 37 000". <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/66E32EAF-0E4E-4765-9339-594C323A777F.htm>.

- 3 <http://www.iraqbodycount.net>
- 4 <http://www.iraqbodycount.net/background.htm>
Mer utfyllende informasjon om metodikken til IBC kan finnes på <http://www.iraqbodycount.net>.
- 5 Roberts, Les, Riadh Lafta, Richard Garfield, Jamal Khudhairi and Gilbert Burnham (2004) "Mortality before and after the 2003 invasion of Iraq: cluster sample survey. I Lancet, nr. 364, ss. 1857-64.
- 6 UNDP/COSIT (2005) Iraq Living Conditions Survey 2004. United Nations Development Program (UNDP). <http://www.iq.undp.org/ILCS/overview.htm>.
- 7 Les Roberts et al (2004), s. 1857.
- 8 <http://www.btselem.org/English/Statistics/Casualties.asp>
- 9 <http://www.defenselink.mil/news/casualty.pdf>
- 10 Harold, Marc (2003) "Appendix 4. Daily Casualty Count f
Afghan Civilians Killed by US Bombing and Special Forces Attacks, October 7 until present day". Se <http://pubpages.unh.edu/%7Emwherold/>.
- 11 Hirschman, Charles, Samuel Preston, Vu Manh Loi (1995) "Vietnamese Casualties During the American War: A New Estimate". Population and Development Review, vol. 21, nr. 4, s. 783-812.
- 12 Tripp, Charles (2000: 248) «A history of Iraq». Cambridge: Cambridge University Press.